

חוברת לימוד והגות

לך לך

10 שאלות לשיחה סביב שולחן השבת

עשר שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "לך לך: המלחמה בארבעת המלכים (חלק א')": מלחמה שאברם לא ביקש, ארבע מלכויות שכבר נמצאות בפסוק השני של התורה, בן אח שנלקח כבן ערובה כדי להגיע אל דודו. ועד השלל היחיד שאברם מביא עמו: חוט ושרוך נעל.

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת לך לך

01 האם צריך לעבור דרך מלחמה כדי להגיע לשלום?

02 אמרפל זה נמרוד

03 ארבע מלכויות כבר בפסוק השני

04 מדוע ארבעה?

05 אלה שגדלו

06 לקחת את לוט כדי להגיע לאברם

07 האם דמך אדום יותר?

08 מאימתי לוט הוא אחיו?

09 מלכי צדק יוצא מן הצל

10 לא חוט ולא שרוך נעל

האם צריך לעבור דרך מלחמה כדי להגיע לשלום?

הצגה

פרק יד מספר את מה שהרב מכנה מלחמת העולם הראשונה של התורה: ארבעה מלכים מול חמישה, אלפיים שנה אחרי הברית. לפני שהוא נכנס לכתוב, הוא שואל על המלחמה עצמה.

השאלה

האם צריך לעבור דרך מלחמה כדי להגיע לשלום — ומתי נעשית מלחמה לגיטימית?

התשובה

בתפילת שחרית: ה' הוא "בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות".

לשאוף לשלום פירושו להכיר בכך שיש מתח, מלחמה קודם. מדוע בעלי החיים אינם טורפים זה את זה בתוך אותו מין, ובני האדם כן? משום שאצל האדם פועל יצר שליטה: לשעבר את האחר לשירותו, ליהנות מנכסיו. ומכאן רעיון התלות ההדדית: נמנעים ממלחמה לא כדי לחיות בשלום, אלא משום ששוקלים את ההפסדים מול היתרונות הכלכליים של אי־המלחמה.

בכל בוקר אנו אומרים על ה' שהוא בעל מלחמות — ומיד אחר כך, שהוא זורע צדקות ומצמיח ישועות. המלחמה אינה הכרחית אפוא; אבל כשאמונות עמוקות הנוגעות ליסוד הצדק ולסדר המוסרי עומדות על הפרק, יש מקום לנהל אותה. שהרי תמיד יהיו פלגים וקיצונים שירצו לזרוע אימה ולתפוס את השלטון בכוח.

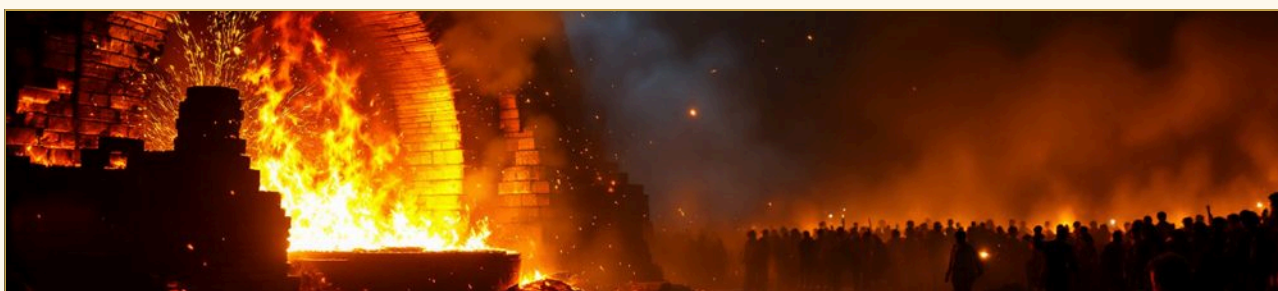
ויש אף "ספר מלחמות ה'": בו עונה ה' לאומות שטענו שעשו הכול למען ישראל, שלא ביקשו אלא את טובתן שלהן.

מסקנת הרב

המלחמה אינה הכרחית, אבל כשאמונות עמוקות הנוגעות ליסוד הצדק ולקידוש הסדר המוסרי עומדות על הפרק, יש מקום לנהל אותה.

לקח לשולחן

גם אצלנו יש מריבות על שליטה ויש מריבות על עקרונות. איזו מדינה לאחרונה הייתה רק עניין של טריטוריה? ואיזה ערך באמת ראוי שנילחם עליו?

הצגה

המלך הראשון הנזכר הוא אמרפל מלך שנער. חז"ל מזהים אותו עם נמרוד — זה שהשליך את אברם לכבשן האש כדי להשתיק את מסעו בשם ה' האחד.

השאלה

מה מלמדת אותנו, כבר במילה הראשונה של הסיפור, זהותו של הראשון מבין ארבעת המלכים?

התשובה

"וַיְהִי בַיָּמִי אֲמֶרְפֶּל מֶלֶךְ שְׁנַעַר" (בראשית יד, א); חז"ל: אמרפל זה נמרוד.

הרב קורא את השם אמרפל כ"שאמר: פול" — הציווי שניתן לאברם לקפוץ אל כבשן האש. מיד מעמיד אותנו הכתוב בהקשר אידאולוגי, בהקשר של אמונה: דחיית שליטתו של ה' בבריאתו, דחיית האמונה בהשגחה אלוקית. והדחייה הזאת, מוסיף הרב, יש לה ממשיכים.

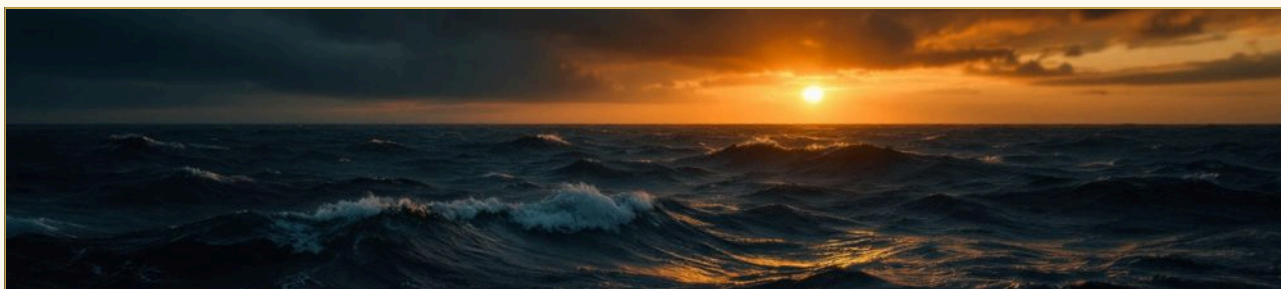
לא אברם מנהל את המאבק הזה: מלכים הם שנאבקים על העולם. אבל כל המלחמות חוטאות בכך שאינן מביאות בחשבון שיש בורא לעולם, שחפץ ביצירה המופלאה שעשה ורוצה להביאה אל המנוחה ואל הנחלה — דרך עם קטן מאוד, חסר חשיבות לכאורה, שיש בו כל האנרגיה וכל הפוטנציאל לשאת את התוכנית האלוהית הזאת.

מסקנת הרב

כל המלחמות חוטאות בכך שאינן מביאות בחשבון שיש בורא לעולם.

לקח לשולחן

הסכסוכים שסביבנו — האם יש להם, בעומק, קשר למה שאנו מאמינים בו? שכל אחד ייתן דוגמה שבה מריבה שנראתה חומרית הסתירה שאלה של ערכים.

הצגה

חז"ל קראו בפסוק השני של התורה — התהוה, הבוהו, החושך, התהום — את ניצני ארבע המלכויות שיטביעו את חותמן על גלות ישראל. הרב מוצא אותן בארבעת המלכים של הפרק הזה.

השאלה

מה מייצגות ארבע המלכויות הללו — וכאילו רבדים של הווייתנו הן פגעו?

התשובה

"וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְּהוֹ וְנָחַו וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם" (בראשית א, ב).

בבל, שגירשה את עם ישראל מארצו ותפסה את השלטון במקומו; מדי, שביקשה להשמידו בימי המן; יוון, שביקשה לבוא במקום גאווה; ולבסוף רומי, מלכות כל העמים, יורשת שלוש האחרות, שבה נמצאים כל שאורי הדחייה של עולמו של אברהם. שהרי הקול הזה מטריד, דווקא משום שאינו מסכים לא לויתורים ולא לרפורמות.

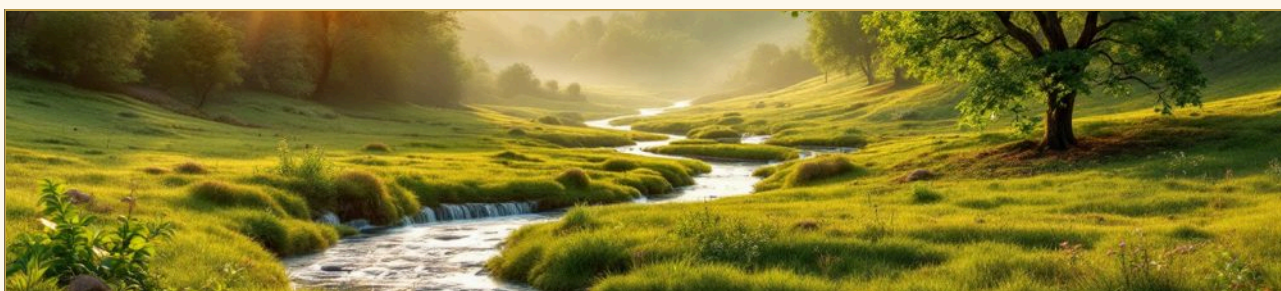
כשם שיש באדם נפש, רוח ונשמה, כך תקפו הכוחות האלה בשלושה רבדים. הם ביקשו לבטל את אפשרותנו לחיות ולהתפשט; הם ביקשו להשתיק את רוחנו; והם פגעו בנשמתנו, בנכסם אותה לעצמם ובאומרם שהם — ישראל.

מסקנת הרב

הקול הזה של אברהם מטריד.

לקח לשולחן

להשמיד, להשתיק, להחליף: איזו משלוש הסכנות האלה נראית לנו היום האקטואלית ביותר? ומה עושה משפחתנו כדי לשמור על קולה שלה חי?

הצגה

ארבעה מלכים מול חמישה. הרב מתעכב על המספר עצמו, ומקשר אותו ליום הרביעי של הבריאה, ואחר כך לארבעת ראשי הנהר היוצא מגן עדן.

השאלה

מה אומר המספר ארבע על המלכויות שגולו מישראל את מלכותו הראשונה?

התשובה

"וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים" (בראשית א, טז); "וְנָהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן... וּמַלְשָׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעַת רָאשִׁים" (בראשית ב, י).

היום הרביעי הוא יום שני המאורות הגדולים, שלפי חז"ל לא סבלו למלוך יחד: אי אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד. המסורת אומרת גם על היום הזה שהוא נחשב קשה לתינוקות; הרב לומד מכך לקח: לעתים קרובות הילדים הם שנושאים בתוצאות מעשי ההורים, ואיננו תמיד שמים לב למה שגוררות התחייבויותינו ומעשינו.

וכשאבד הגן, נעשתה ההפרדות לארבעה זרמים, לארבע כנפות הארץ. כלומר, הפיזור התחיל בחטא האדם, שחטא בגאווה ברצותו להיות כאלוקים. ארבע המלכויות שגולו מאיתנו את המלכות הראשונה ודנו אותנו לגלות הן המשך לכך.

מסקנת הרב

איננו תמיד שמים לב לכל התוצאות של התחייבויותינו, של מחוותינו, של מעשינו.

לקח לשולחן

ילדינו נושאים לפעמים את משא בחירותינו. איזו התחייבות של מבוגרים במשפחתנו מכבידה על הצעירים בלי ששאלו לדעתם? כיצד להקל אותה?

הצגה

חמשת המלכים, ראשי שבטים סביב ים המלח, עבדו את כדורלעומר שתיים עשרה שנה; בשנה השלוש עשרה מרדו; בארבע עשרה הוא שב להכותם. בדרך הוא מכה עממים נוספים שהכתוב מקפיד לנקוב בשמם.

השאלה

מדוע מורדים חמשת המלכים — ומי הם העממים שהוכו בין שני הגושים?

התשובה

"שְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת כְּדֹרְלַעְמֹר וְשָׁלֹשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה מָרְדּוּ" (בראשית יד, ד).

הכתוב אינו אומר מי התחיל. המדרש מציע הסבר: השבטים הללו הסכימו, עד גבול מסוים, להיות נתיניהן של ארבע המעצמות הנאבקות על העולם; אחר כך לא רצו בכך עוד. הם גדלו.

בין שני הגושים יש גם עממים בלתי ניתנים לריסון. הם אינם רוצים שום סדר, אינם נכנעים לשום דבר — ודווקא משום כך הם מסוגלים לכל מעשה, אכזרי ככל שיהיה, כדי להרשים ולהפחיד. הם שתופסים את קדמת הבמה כשהמלכים נסוגו וחושבים שהשלום חוזר. והמקום שאליו שבים נושא את שמו של בית דין, עין משפט: מדיניות, דרך שקבעו ושרוצים לקדש אותה.

מסקנת הרב

אלה קיצונים, הם אינם רוצים שום סדר, אינם רוצים להיכנע לשום דבר.

לקח לשולחן

יש רגע שבו מפסיקים לקבל את מה שקיבלנו. אִיזו "שנה שלוש עשרה" חווינו — תלות שהשתחררנו ממנה כשגדלנו? כיצד עשינו זאת?

הצגה

ארבעת המלכים גוברים; מלך סדום בורח, והנמלטים נופלים בבארות החמר. אחר כך לוקחים את לוט, שישב בסדום, ואת רכושו. הרב מסרב לראות בזה מלחמת כיבוש פשוטה.

השאלה

מדוע לוקחים המלכים האלה את לוט — ואיזו מין מלחמה היא זו?

התשובה

"וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וְאֶת רְכֻשׁוֹ בֶּן אָחִי אַבְרָם וַיֵּלְכוּ וְהוּא יָשֵׁב בְּסֹדֶם" (בראשית יד, יב).

צבא שבא מן הצפון לכבוש את הדרום היה רואה את צירתו נקבת בדרך: לא זה העניין. עמים אחרים הצטרפו, שלא התעניינו אלא בכיזה, בלי מטרה אמיתית במלחמה הזאת. הם אינם מבקשים לכבוש ארץ: הם מבקשים לקחת בני ערובה, כדי להחליפם בכופר.

המטרה האמיתית היא אברם: להגיע אליו ולשלול ממנו את הכתר שהוא תובע. אבל אי אפשר לפגוע בו מיד. לכן תוקפים את מי שאינם מזדהים עוד איתו, ומשתמשים בהם כדי להגיע אליו. אין זו מלחמה כלכלית ולא מלחמת כיבוש: זו מלחמת ערכים, מלחמה אידאולוגית.

מסקנת הרב

אי אפשר לפגוע באברהם מיד; פוגעים במי שאינם מזדהים עוד עם אברהם.

לקח לשולחן

מי שרוצים לפגוע במשפחה עוברים לעתים קרובות דרך בן המשפחה הרחוק ביותר. מי אצלנו חשוף ביותר משום שאינו מזדהה עוד באמת איתנו? מה נוכל לעשות למענו?

האם דמך אדום יותר?

הצגה

אברם שומע שלוט נשבה. הוא מחמש את אנשיו, שלוש מאות ושמונה עשר, מחלק אותם לשתי קבוצות בלילה, ורודף אחרי ארבעת המלכים עד דן. חז"ל תמיהים על הבחירה הזאת.

השאלה

האם היה אברם רשאי לסכן את חייו למען לוט — וכיצד גובר אדם אחד על ארבעה מלכים?

התשובה

"וַיֵּרָק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת" (בראשית יד, יד); חז"ל: בגימטריה אליעזר.

חז"ל מציגים את השאלה במונחי העיקרון האוסר להקריב נפש מפני נפש: מי יאמר שדמך סומק טפיו? הרב משיב מתוך טבעו של הסכסוך. אברם מותקף במה שהוא; השמים אינם מתערבים כדי להציל את לוט; ומכיון שזו מלחמה אידאולוגית, מלחמת דת, עליו מכוח זה לגייס את תלמידיו.

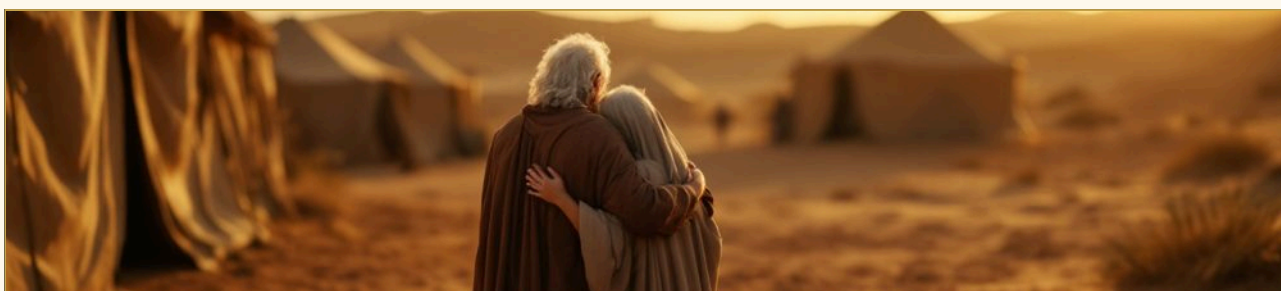
הם שלוש מאות ושמונה עשר, כמניין השם אליעזר: אלה תלמידיו, אומרים אלה; רק את אליעזר לקח, אומרים אחרים. הם מתחלקים לשני מחנות בלילה: זו תחבולה יותר משהיא יחסי כוחות, שימוש בתבונה עליונה. כיצד ניצח אחד את ארבעה? אנחנו התשובה, אומר הרב: העם ששרד את כל תוכניותיהן של ארבע האימפריות שביקשו להשמידו.

מסקנת הרב

אנחנו כאן היום, אנחנו העם ששרד את כל תוכניותיהן של ארבע האימפריות האלה.

לקח לשולחן

כוחנו מעולם לא היה במספר. באיזה מצב לאחרונה הצלחנו לא בכוח, אלא בתבונה, בסבלנות או באחדות? שכל אחד יספר את שלו.

הצגה

הכתוב אומר: "וַיִּשְׁמַע אֶבְרָם כִּי נִשְׁכָּה אָחִיו". אבל לוט נפרד ממנו; הוא בחר בקוטב אחר, ואמר בעצם שאינו רוצה לא באברם ולא באלוקיו.

השאלה

מדוע לסכן את חייו למען אדם שנפרד ממך – ומאימתי שב לוט להיות אחיו?

התשובה

"וַיִּשְׁמַע אֶבְרָם כִּי נִשְׁכָּה אָחִיו" (בראשית יד, יד).

הוא נשאר אחיו, משיב הרב, משום שעשה איתו כבוד דרך טובה, משום שלא הלשין עליו, משום שנשאר ישר איתו, לא בא בדברים עם אויביו ולא מכר אותו. די בכך כדי לראות בו אח. ואפילו מי שהתכחשו לדרכו של ישראל, כל עוד הם נלחמים למען הכלל כולו, מגיעים לדרגת קדושה שרבים היו מקנאים בה. אי אפשר לקטוע דחף ולהכחיש אותו בשורשו. אצל מי שדבקו לזמן מה בערכים האלה, גם אם דחו אותם, השורש יצמיח יום אחד מחדש, דרך ילדיהם ונכדיהם, את מה שהגנו עליו.

נשאת השאלה: האם היה צריך לסגור את בית המדרש כדי לצאת להילחם? מדרש מבקר על כך את אברם. הרב לומד מכך שגייסו רק אנשים מוסריים, משוכנעים, שלא כרסם בהם חרטת החטא.

מסקנת הרב

אסור בשום פנים לדחות, להוציא, להפריד. ואיננו יכולים לשפוט.

לקח לשולחן

בכל משפחה יש מישהו שהלך ושהפסקנו לקרוא לו אח. האם עשה משהו מלבד ללכת בדרך אחרת? אילו היה מחר בסכנה, מי כאן היה הולך לחפש אותו?

הצגה

בשובו מן הניצחון, מלכי צדק מלך שלם יוצא לקראת אברם בלחם וביין, ומברך אותו. חז"ל מזהים אותו עם שם בן נח.

השאלה

מדוע מופיע מלכי צדק רק עכשיו — ומי משניהם מברך את האחר?

התשובה

"ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאֵל עֵלִיִּין" (בראשית יד, יח).

מלך הצדק, מלך שלם, הוא שם: מי שמזדהה עם מוסרו של אביו נח. הוא נשאר נאמן, אבל חי רק לעצמו, שואף ליושר בצניעות מוחלטת, משום שחשב שאינו יכול לעמוד מול המון. כשהוא רואה את אברם מנצח, הוא יכול סוף סוף לצאת מהסתגרותו.

המפרשים דנים מי מהם היה הכוהן ומי בירך את מי. הרב משיב שבדרגה הזאת, האחד אינו תובע את מה שהאחר מעניק לו: הם מכירים זה בזה הדדית. ישראל הם ממלכת כוהנים; ואם לכוהנים יש זכויות יתר מוכרות, הן כדי לברך את העם באהבה. לפני שהם מברכים, הם פונים אל העם: אפילו בברכה אין התנשאות.

מסקנת הרב

אפילו בברכה אין התנשאות, יש רק את האהבה הזאת.

לקח לשולחן

יש סביבנו "מלכי צדק": אנשים ישרים החיים את אמונתם בשקט, משום שאינם מעזים. את מי אנו מכירים כזה? מה נוכל לעשות כדי שגם הם יוכלו לצאת לקראת?

הצגה

אחרי הניצחון, מלך סדום מתייצב בידיים ריקות ומציע: תן לי הנפש, והרכוש קח לך. אברם מרים את ידו ונשבע שלא ייקח דבר — לא חוט ולא שרוך נעל.

השאלה

מדוע לסרב לשלל שכולם מעניקים לו – ומה הביא בסופו של דבר מן המלחמה הזאת?

התשובה

"אם מחוט ועד שרוך נעל... ולא תאמר אני העשיתי את אברם" (בראשית יד, כג); חז"ל: בשכר זה — ציצית ותפילין.

אברם לא ניהל את המלחמה הזאת כדי ליהנות מנכסי הזולת. הוא מזכיר את אל עליון, קונה שמים וארץ — שהתיך את הגשמי ברוחני ואת הרוחני בגשמי — ומסרב אפילו לחוט ולשרוך, שלא יאמרו שעשה את עושרו מפיצויו של אחר.

חז"ל אומרים שבשכר החוט הזה זכו בניו לחוט של ציצית ולחוט של תכלת; בשכר השרוך, שהיה אז של עור, לרצועות התפילין. אם הביא אברם שלל מן המלחמה הזאת, זה השלל: להניח תפילין, שעליהן נאמר "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךְ", ולהתעטף בטלית. התכלת של החוט הזה היא של השקיפות המצטברת, כמו השמים; להיות עטוף בה כל החיים — זו התפילה שבה כל יהודי חונג את זהותו בכל בוקר.

מסקנת הרב

במלחמה שמנהל העם הזה אין לעולם רצון לנצל את הניצחון באופן חומרי.

לקח לשולחן

לפעמים אנו מקבלים דברים קטנים שהופכים אותנו לבעלי חוב — שירות, טובה. מה קיבלנו שעלה לנו יותר משוויו? ומה אנו עושים בכל בוקר שמזכיר לנו את מה שסירבנו לו?